

UNA TRAGÈDIA PINTADA

EL MARTIRI DE TOMÀS BECKET A SANTA MARIA DE TERRASSA
I LA DIFUSIÓ DEL CULTE A LA PENÍNSULA IBÈRICA

Carles Sánchez Márquez

anem

Una tragèdia pintada
El martiri de Tomàs Becket a Santa Maria de Terrassa
i la difusió del culte a la península Ibèrica

Carles Sánchez Márquez

UNA TRAGÈDIA PINTADA

EL MARTIRI DE TOMÀS BECKET A SANTA MARIA DE TERRASSA
I LA DIFUSIÓ DEL CULTA A LA PENÍNSULA IBÈRICA

anem
EDITORS

anem CRONOS

Amb la col·laboració de:

Ajuntament de Terrassa

*Una tragèdia pintada.
El martiri de Tomàs Becket a Santa Maria de Terrassa
i la difusió del culte a la península Ibèrica*

© del text: Carles Sánchez Márquez
© del pròleg: Manuel Castiñeiras González
© de les imatges: els seus respectius autors

© De la present edició:
Anem Editors, SL, gener de 2020
Edició, disseny i maquetació a cura de: Oliver Vergés Pons
www.anemeditors.com · contacte@anemeditors.com · @anemeditors

DL L 65-2020
ISBN 978-84-121359-2-3 (Anem Editors, SL)
ISBN 978-99920-65-31-0 (Anem Editors)

Imprès a GoPrinters (La Seu d'Urgell)

Aquesta edició ha comptat amb la col·laboració de l'Ajuntament de Terrassa.

Tots els drets reservats. Sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, queden prohibides les reproduccions totals o parcials d'aquesta obra a través de qualsevol procediment.

A Siena, Nicola i Queralt

Heu vingut a matar-me? He lliurat la meva causa al Jutge Suprem, de manera que no tinc por de les vostres amenaces. La meva ànima està tan preparada pel martiri com les vostres espases per atacar.

TOMÀS BECKET (1118-1170)

SUMARI

TERRASSA I BECKET EN EL 850È ANIVERSARI DE LA SEVA MORT	11
INTRODUCCIÓ. UN MÀRTIR PER LA LLIBERTAT DE L'ESGLÉSIA	15
1. L'OBRA: UN CICLE EXCEPCIONAL DEL MARTIRI DE TOMÀS BECKET	21
La descoberta de les pintures	21
El cicle hagiogràfic: un relat fidel a les <i>Vitae</i>	23
L'obra parlant: els <i>tituli</i>	31
2. LA CANÒNICA DE SANTA MARIA DE TERRASSA	35
Els antecedents: Oleguer i Sant Adrià de Besòs	35
Fundació i donació a Sant Ruf d'Avinyó	38
L'arquitectura: paradigma del primer romànic	41
Extinció i conversió en col·legiata	46
3. AGENTS I PROMOTORS	49
El paper de la congregació de Sant Ruf d'Avinyó	49
Un anglès a Terrassa? El canonge Harvey	54
L'artífex del cicle pictòric: el mestre d'Espinelves	58
Datació de les pintures	62
4. LES RELACIONS ENTRE LA CORONA D'ARAGÓ I ANGLATERRA AL S. XII	65
Nicholas Breakspear a Catalunya	65
Colons anglonormands a Tortosa	71
L'aliança d'Enric II d'Anglaterra i Ramon Berenguer IV contra Tolosa	76

5. LA DIFUSIÓ DEL CULTA A LA PENÍNSULA IBÈRICA	81
Reis i bisbes	81
<i>Elionor Plantagenet i la difusió del culte al regne de Castella</i>	82
<i>La recepció del culte al regne de Lleó</i>	86
Augustinians i Cistercencs	88
<i>El culte de Tomàs Becket a les canòniques augustinianes</i>	88
<i>Cistercencs</i>	91
Relíquies i pelegrinatge	93
CONCLUSIONS	97
NOTES	101
ABREVIATURES	125
FONTS I BIBLIOGRAFIA	127
Fonts	127
<i>I. Col·leccions diplomàtiques</i>	127
<i>II. Fonts editades</i>	128
Estudis	128

TERRASSA I BECKET EN EL 850È ANIVERSARI

DE LA SEVA MORT

L'any 2020 Anglaterra commemora el 850è aniversari de l'assassinat de Tomàs Becket a la catedral de Canterbury. Aquest episodi llunyà que va fer tremolar Europa ens recorda com les turbulències de la història de les illes Britàniques han afectat i encara afecten l'esdevenir de l'Europa continental.

Qui podia pensar, en el marc del paisatge boirós i plujós que envolta la imponent mola de la catedral de Canterbury, que els fets esdevinguts el 29 de desembre de 1170 al capvespre tindrien una transcendència tan important per a tota la cristiandat occidental? La tràgica mort de Becket, arquebisbe de Canterbury, a mans dels homes del cercle de confiança del rei Enric II Plantagenet, es va convertir en un símbol de la lluita de l'Església per mantenir la seva independència respecte al poder temporal, però també com un record inesborrable de la santedat de l'arquebisbe, atès que els seus biògrafs el van considerar un *alter Christus*.

La publicació del llibre de Carles Sánchez ens endinsa en aquest capítol agitat de la història europea del darrer terç del segle XII per mitjà del sorprenent conjunt pictòric de Santa Maria de Terrassa, dedicat a la mort i santificació de Tomàs Becket. Descobertes l'any 1917, en un primer moment les pintures van despertar l'interès de Josep Soler i Palet, Josep Puig i Cadafalch i Josep Gudiol. Més recentment, estudiosos com Milagros Guardia, Gregoria Caveró, Etelvina Fernández, Fernando Galván Fraile i Ana Suárez han dedicat tot un seguit de treballs a la lectura del culte de Tomàs Becket a la península Ibèrica, en què s'inclou l'anàlisi de les pintures de Terrassa. Tanmateix, des de l'any 2014 Carles Sánchez ha fet importants aportacions al coneixement del cicle pictòric que l'han conduït finalment a redactar aquesta monografia.

Gràcies a la participació molt activa de l'autor en el projecte de recerca de la Universitat de Barcelona *Artistas, patronos y público: Cataluña y el Me-*

diterráneo (siglos XI-XV)-MAGISTRI CATALONIAE (MICINN HAR2011-23015), el professor Sánchez va poder aplicar des de l'any 2014 una nova metodologia de treball a les pintures. Es basa en un estudi sistemàtic dels agents que formen part de la realització d'una obra d'art, en especial l'acció combinada del comitent i de l'artista en la concepció i realització del conjunt dins l'exercici dels seus diferents papers com a *auctor intellectualis* o *auctor materialis*. A més, en el si del projecte l'autor va poder accedir als pioners resultats de les anàlisis dutes a terme sobre les pintures per Judit Verdaguer i María José Alcayde, gràcies a la col·laboració entre el Museu de Terrassa, el Museu Episcopal de Vic, el Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya i el GRAPAC/CETEC-Patrimoni amb motiu de l'exposició *Pintar fa mil anys. Els colors del romànic* (Museu Episcopal de Vic, del 31 de maig al 14 de desembre de 2014) i la publicació *Pintar fa mil anys. Els colors i l'ofici del pintor romànic* (UAB, 2014).

Les primeres conclusions de Carles Sánchez, publicades en dos articles el 2014, ja avançaven importants novetats que ara s'han revisat i ampliat amb noves dades. En primer lloc, la dedicació i l'ornamentació d'una capella a Tomàs Becket al braç sud del transsepte de Santa Maria de Terrassa no es pot considerar de manera passiva com un exemple més de la primerenca difusió del seu culte a Europa, sinó que es tracta d'una veritable tria de la comunitat egarenca de canonges de Sant Agustí —subordinada a Sant Ruf d'Avinyó— que regia l'edifici. Així, no per casualitat la capella se situa en un lloc de pas obligat entre les dependències de la canònica i l'altar major de l'església, és a dir, al centre cultural de la vida de la comunitat. Probablement en la decisió va tenir molt a veure la presència de Harvey, un prevere i canonge de Sant Ruf d'Avinyó d'origen anglonormand, documentat al priorat de Terrassa com a escrivà a la segona meitat del segle XII. L'autor situa la realització del cicle pictòric en relació amb el tercer període d'activitat de Harvey com a escrivà (1184-1186), just en el moment en què es documenta un tal Reginald exercint el càrrec de prior, probablement també d'origen anglès.

En segon lloc, aquestes vinculacions angleses, que són fonamentals per entendre la ràpida recepció del culte a Becket a la Corona d'Aragó, s'arrelen en la mateixa activitat, alguns anys abans, de l'abat de Sant Ruf d'Avinyó, Nicholas Breakspear, futur papa Adrià IV, al sud dels Pirineus, i també en les bones relacions d'aliança establertes entre Ramon Beren-

guer IV i Enric II Plantagenet. Cal recordar que al seu testament el comte de Barcelona i príncep d'Aragó va nomenar el rei d'Anglaterra protector dels seus fills.

En tercer i últim lloc, l'estudi de Carles Sánchez confirma l'atribució del cicle al mestre del frontal d'Espinelves (*ca.* 1187), actualment conservat al Museu Episcopal de Vic, a qui atribueix també un fragment de pintura mural procedent de la catedral vigatana. Es tractaria, doncs, d'un pintor amb un *curriculum vitae* molt habitual en la pintura romànica catalana, que dominava tant les tècniques de la pintura sobre taula com les pròpies de la pintura mural, i que no va dubtar a fer servir fórmules d'una tècnica en l'altra, com demostra l'ús de làmines d'estany i colradura a les pintures de Terrassa.

En conclusió, el llibre és una sòlida contribució a l'estudi del cicle pictòric de sant Tomàs Becket a Terrassa i, per extensió, a l'anàlisi de la difusió del seu culte a la península Ibèrica. Som davant un dels conjunts murals més antics amb la representació del seu martiri conservats a Occident, i també amb un dels primers «absis hagiogràfics» de la pintura mural catalana. Per això aquesta publicació representa, en primer lloc, una posada en valor de la pintura romànica catalana, la qual consta de poques monografies centrades en un sol conjunt. En segon lloc, el llibre es postula per convertir-se en una de les aportacions científiques més importants dels actes commemoratius del 850è aniversari de l'assassinat de Tomàs Becket. I, en tercer lloc, confiem que aquesta publicació esdevingui un argument més per reconèixer la singularitat del conjunt monumental pictòric de les esglésies de Terrassa, perquè des del 26 d'octubre de 2018 la Seu d'Ègara va passar a formar part de la Llista Indicativa de Patrimoni Mundial. Llibres com aquest, fets amb esforç, decisió i visió de futur, demostren que la recerca no s'atura i que és necessària per tal de poder continuar avançant en el coneixement dels nostres monuments i en la seva revalorització patrimonial.

MANUEL ANTONIO CASTIÑEIRAS GONZÁLEZ

Catedràtic d'Història de l'Art Medieval

Universitat Autònoma de Barcelona

INTRODUCCIÓ

UN MÀRTIR PER LA LLIBERTAT DE L'ESGLÉSIA

L'assassinat de l'arquebisbe de Canterbury, Tomàs Becket, el 29 de desembre de 1170, a mans de quatre nobles del cercle regi d'Enric II d'Anglaterra, és un dels episodis més colpidors de l'edat mitjana europea. La virulència del crim, els fets miraculosos que van tenir lloc al voltant de la seva tomba i la canonització de Becket a mans del papa Alexandre III el març de 1173 van fer que el sant es convertís en objecte d'una gran devoció. Miracles i pelegrins van convertir la catedral de Canterbury en un dels centres de pelegrinatge més importants de tota la cristiandat, gairebé tan popular com Jerusalem, Sant Jaume de Compostel·la i Roma.¹

El drama de la catedral de Canterbury va ser el punt culminant de la disputa que Tomàs Becket i Enric II van mantenir entre els anys 1162 i 1170. Un desenllaç tràgic d'una relació volàtil que va passar de l'amistat a la confrontació directa, i que va culminar amb una mort heroica. El motiu de la disputa: la discussió ideològica entre el poder temporal i l'espiritual. Una batalla per la defensa de les llibertats de l'Església d'Anglaterra i en contra del control eclesiàstic per part de la monarquia.

L'assassinat de Becket és un dels capítols més ben documentats de l'edat mitjana. A la difusió del culte, hi van contribuir els abundants textos que permeten reconstruir amb precisió els fets ocorreguts a Canterbury. En aquest sentit, les fonts es poden classificar en tres grups segons la tipologia. En primer lloc, disposem de les nombroses biografies escrites pels testimonis oculars de l'assassinat de l'arquebisbe de Canterbury.² Són dignes d'esment les *Vitae* escrites per Joan de Salisbury, aliat de Becket i un dels intel·lectuals més destacats de la seva època; Guillem FitzStephen, secretari de Becket; Heribert de Bosham, amic i company a l'exili; i Eduard Grim, un clergue de Cambridge que va intentar protegir l'arquebisbe la nit de l'assassinat. De fet, com veurem, l'acte de proesa de Grim davant els botxins li va

conferir un lloc protagonista en la història, i per això la seva presència és habitual als cicles iconogràfics del martiri.

En segon lloc, cal fer esment a la col·lecció de miracles, recopilada pels monjos Guillem de Canterbury i Benet de Peterborough. Aquest darrer —monjo de Christ Church i prior de la catedral (1175-1177)— va ser el primer custodi de la tomba de Becket i les seves entrevistes amb els pelegrins van constituir la base del seu llibre de miracles.³ Finalment, cal tenir en compte també la col·lecció epistolar de Becket, que ens permet dur a terme una reconstrucció precisa dels anys turbulents com a arquebisbe (1160-1170).⁴ Gràcies a aquestes fonts tenim més informació de la vida de Becket que de qualsevol altre sant de l'edat mitjana.

Tomàs Becket va néixer a Londres el 1118 en el si d'una família de comerciants de Normandia. Entre els anys 1130 i 1141 es va formar a l'escola del priorat augustinà de Merton (Surrey) amb canonges regulars, i més tard va estudiar gramàtica a Londres, probablement a St. Paul's. El priorat de Merton havia estat fundat l'any 1114 i la seva escola va esdevenir un dels centres pedagògics més destacats d'Anglaterra. També va ser el lloc de formació d'un clergue anglès que va tenir una carrera encara més brillant que la de Becket, Nicholas Breakspear, que va esdevenir Papa amb el nom d'Adrià IV (1154-1159).⁵ Becket sempre va conservar un bon record de Merton, i fins i tot va ajudar el priorat augustinà durant la seva etapa com a canceller del rei Enric II.

Després d'aquest primer període de formació, amb 21 anys va començar a treballar com a comptable per a Osbert Huitdeniers, un banquer londinenc relacionat amb el mercat financer de la ciutat. Més tard, el 1142, va entrar al servei de l'arquebisbe Teobald de Canterbury com a secretari. Probablement els contactes del seu pare Gilbert amb el seguici de Teobald, també d'origen normand, van fer possible el salt del seu fill del món financer a la casa de l'arquebisbe. Segons la *Vita* escrita per Guillem FitzStephen, Teobald el va enviar a estudiar dret romà i canònic a Bolonya i Auxerre, i més endavant el va nomenar arxidiaca de Canterbury (1154).⁶

La templança i *savoir faire* de Becket durant l'etapa com a arxidiaca sota el govern de Teobald van despertar l'atenció del rei d'Anglaterra, Enric II, que al final del 1155 el va designar canceller reial; es va convertir, d'aquesta manera, en un dels seus consellers més fidels. Convé remarcar que el canceller reial era un dels servidors més importants del rei i que, de vegades, actuava en representació seva. A més, era el responsable de la capella reial, dels oficis

religiosos de la cort, de la secretaria i dels arxius reials. Viatjava freqüentment amb el monarca i la seva cort, i hi mantenien un estret vincle personal.

Les qualitats administratives de Becket com a nou canceller, juntament amb el seu carisma, el gust per la caça, la pesca i l'orde de cavalleria —aficions que va compartir amb Enric II—, el van portar a guanyar-se l'afecte del monarca, amb qui va mantenir una estreta amistat. Com a canceller va dur a terme tasques representatives destacables, com ara l'ambaixada davant el rei de França, Lluís VII (1158), i sobretot el setge de Tolosa, en què va dirigir l'exèrcit reial (1159). Curiosament, a Tolosa Enric II va rebre el suport del comte de Barcelona i príncep d'Aragó, Ramon Berenguer IV, amb qui va establir una aliança política i militar. Com veurem, al seu testament sacramental Ramon Berenguer va confiar al monarca anglès la tutela del seu primogènit, el futur rei Alfons el Trobador, prova de bona relació i dels lligams entre ambdós governants.

L'acte més evident de l'estima del rei vers el seu canceller va tenir lloc l'any 1162, quan el monarca va lliurar la seu episcopal de Canterbury a Becket amb l'objectiu de trobar-hi un suport incondicional i submis a favor dels seus interessos. Amb aquesta pretensió, Tomàs va ser ordenat sacerdot el 2 de juny i l'endemà va rebre la mitra de Canterbury. Paradoxalment, la coronació episcopal va representar un gir inesperat en les relacions amb el monarca i, sobretot, el començament d'una crisi sense precedents entre l'Església i la Corona anglesa. De la proximitat al monarca, com a amic i conseller fidel de la cort, va passar a l'oposició absoluta, com a defensor del clergat anglès i la independència de la seu de Canterbury. Convertit en arquebisbe, Becket va protegir els drets de l'Església amb la mateixa veheència amb què havia defensat el poder reial.

En sentit estricte, dues van ser les causes immediates de la confrontació directa. En primer lloc, la hisenda: com a arquebisbe, Becket va començar a reclamar terres i drets que havien estat usurpats a la catedral de Canterbury, una apel·lació que li va valdre l'enemistat de la noblesa i el rei. En segon lloc, la justícia eclesiàstica, i la negativa de Becket d'acceptar els antics costums del regne. Enric II al·legava que aquests costums exigien que un clergue criminal havia de ser jutjat per un tribunal laic, des d'on seria transferit a un tribunal eclesiàstic. El monarca considerava que els clergues de crims seculars eren jutjats amb massa indulgència pels tribunals de l'Església, i havien de rebre el càstig del poder laic. D'aquesta manera, va voler imposar

la seva jurisdicció per damunt de qualsevol altre sistema jurídic i exercir un control directe sobre el clergat.

El punt culminant de la discòrdia van ser les Constitucions de Clarendon, imposades per Enric II a Becket el mes de gener de 1164. L'arquebisbe de Canterbury i els eclesiàstics del seu cercle van rebutjar algunes de les clàusules de Clarendon, que disminuïen la jurisdicció de l'Església en benefici del rei: els clergues acusats havien de comparèixer davant un tribunal reial, que decidiria sobre la natura eclesiàstica del cas; en conseqüència, un clergue culpable podia ser desposseït del càrrec i ser castigat com un laic (article 3); els bisbes necessitaven el vistiplau del rei per excomunicar els senyors arrendataris del monarca i els oficials reials (art.7); el rei es reservava per a ell la major part de les rendes de les seus episcopals i abadies vacants, els titulars de les quals serien designats amb el seu consentiment (art.12). En resum, aquestes clàusules implicaven el retorn als antics costums del regne, que restringien els privilegis de l'Església i limitaven el poder de la justícia eclesiàstica. El conflicte entre el poder postgregorià i la monarquia centralitzadora era, per tant, inevitable.

Però cal contextualitzar la topada entre el monarca anglès i l'arquebisbe de Canterbury en un marc més ampli. La disputa és un reflex a petita escala del conflicte mantingut al segle XII entre el pontificat i el Sacre Imperi Germànic, caracteritzat per la lluita sobre la primacia del poder temporal, del qual van ser protagonistes els pontífexs Adrià IV (1154-1159) i Alexandre III (1159-1181), i l'emperador germànic Frederic Barba-roja (1152-1190). Frederic I aspirava a convertir-se en la màxima autoritat de l'Occident europeu, mentre que l'Església buscava la independència del poder civil i mantenir la teocràcia pontifícia. Quan l'any 1159 va morir el papa Adrià IV, les topades entre sectors de cardenals rivals van promoure el nomenament d'un antipapa, Víctor IV, i d'un papa, Alexandre III. Amb l'objectiu de desestabilitzar el pontificat d'Alexandre III, l'emperador Frederic I va intentar ampliar l'obediència de l'antipapa Víctor IV i arrossegar Enric II perquè abandonés l'obediència romana. Contràriament, l'Església d'Anglaterra es va postular, amb Enric II, al costat d'Alexandre III en el concili de Londres de 1160, en la mateixa línia que la monarquia francesa.

Després del consell del castell de Northampton (8 d'octubre de 1164), on Becket va ser condemnat —per la seva rebel·lia— a la pèrdua de tots els seus béns a favor del rei, l'arquebisbe es va veure obligat a buscar exili fora

dels territoris dels Plantagenet. D'aquesta manera, gràcies a la intercessió del papa Alexandre III, entre els anys 1164 i 1170 es va refugiar primer a l'abadia cistercenca de Pontigny, a la Borgonya, i més tard va ser acollit per la comunitat benedictina de Santa Coloma de Sens. L'any 1166 el Papa va secundar la causa de l'arquebisbe, designant-lo llegat pontifici a Anglaterra i excomunicant tots els laics i clergues que havien acceptat les Constitucions de Clarendon. De fet, Becket també va gaudir de la protecció del rei de França, Lluís VII, que mantenia una disputa amb Enric II perquè els dominis dels Plantagenet amenaçaven el seu reialme.⁷ Cal recordar que després del divorci entre el rei Lluís VII i Elionor d'Aquitània, aquesta va contraure matrimoni amb Enric II d'Anglaterra, el 18 de maig de 1152. Amb l'enllaç, Elionor unia als seus dominis del ducat d'Aquitània els que ja posseïa l'hereu del tron anglès (Anjou, Maine, Normandia i els regnes d'Anglaterra i Gal·les), i donava lloc a la creació de l'imperi Plantagenet.

Després de l'intent fallit de treva entre el rei i Becket a Montmatre, el 18 de novembre de 1169, les negociacions van culminar amb la reconciliació de Fréteval, el 22 de juliol de 1170. Tomàs va acceptar tornar a Anglaterra el primer de desembre del mateix any. Tanmateix, un cop a Canterbury, on va ser acollit amb gran entusiasme pels fidels, Becket va mantenir l'actitud intransigent i va excomunicar els bisbes de Londres i Salisbury, que no el van secundar en la seva lluita contra el rei. De fet, anteriorment ja havia excomunicat uns altres clergues que havien participat en el coronament del primogènit del rei d'Anglaterra, Enric, com a rei jove (*rex iunior*) la primavera de 1170.

Segons la *Vita* escrita per Eduard Grim, arran de la ingratitud de Becket Enric va pronunciar les paraules que van precipitar el tràgic final: «Quins miserables traïdors he alimentat i educat a casa meva, que deixen que el seu senyor sigui tractat amb aquest vergonyós menyspreu per part d'un clergue!» Quatre cavallers del cercle regi d'Enric II —Guillem Tracy, Reginald FitzUrse, Hug de Morville i Ricard el Bretó— es van prendre les paraules del monarca al peu de la lletra. El botxins van arribar al palau episcopal, on van tenir una primera entrevista amb Becket i li van demanar que aixequés l'excomunió contra els bisbes que havien participat en la coronació d'Enric el Jove. Arran de la negativa, l'arquebisbe va ser acusat de traïció.

Poc després, els quatre homes van tornar armats a la catedral, on els monjos es preparaven per a l'ofici de vespres. Van perseguir Becket i els seus clergues des del claustre fins al transsepte, on novament van exigir que

l'arquebisbe aixequés les excomunion. Tomàs s'hi va negar i es va produir una discussió: el van colpejar fins a matar-lo.

La virulència de l'assassinat, els miracles obrats al voltant de la seva tomba i la ràpida difusió de la *Vita* i els *Miracula* van contribuir a la propagació del culte de sant Tomàs Becket, que es va estendre més enllà de les fronteres d'Anglaterra.⁸ En són una prova les nombroses esglésies, capelles, altars i hospitals que se li van dedicar a tota la cristiandat entre la seva canonització, el 1173, i el trasllat de les seves despulles a la Trinity Chapel de la catedral de Canterbury el 1220.

A la popularitat del culte, també hi va contribuir Enric II, que després de la seva penitència pública davant la tomba de Becket, el 12 de juliol de 1174, va afavorir que la veneració del màrtir s'instal·lés ràpidament als territoris on regnaven les seves filles: els regnes de Castella i de Sicília i al ducat de Saxònia.⁹

Com s'intentarà demostrar en aquestes pàgines, a la Corona catalanoaragonesa la difusió del culte va estar molt vinculada al paper de les canòniques agustinianes, sobretot les subjectes a la congregació de Sant Ruf de Provença, que es van convertir en un dels principals agents de disseminació de l'episodi a través de manuscrits amb la vida i els miracles, però també mitjançant obres artístiques de caràcter monumental com el cicle pictòric de Terrassa.

En el cas catalanoaragonès, disposem de dos antecedents que sens dubte van contribuir a crear un context favorable per a la sorprenent veneració del màrtir anglès: d'una banda, les relacions establertes entre Catalunya i Anglaterra des de mitjan segle XII a través de l'abat de Sant Ruf, Nicholas Breakspear, que el 1148 va participar en el setge de Tortosa com a llegat papal, escassos anys abans de ser nomenat pontífex com a Adrià IV. D'una altra, els acords entre Ramon Berenguer IV i Enric II d'Anglaterra, fruit dels quals va sorgir una important aliança per al setge de Tolosa.

En conclusió, la mort de Tomàs Becket va esdevenir un símbol del clam de l'Església contra el poder secular. La naturalesa violenta de l'assassinat —un eclesiàstic mort de manera ferotge a l'interior d'una catedral— va convertir el seu martiri en una imatge icònica de la lluita entre Església i estat, entre justícia règia i eclesiàstica.

La memòria de l'arquebisbe de Canterbury encara era objecte de debat polític al segle XVI, com ho demostren les instruccions d'Enric VIII (1509-1547), que va ordenar destruir les relíquies de Becket i la supressió de qual-sevol vestigi del seu culte arran de la ruptura del monarca amb Roma.

L'assassinat de l'arquebisbe de Canterbury Tomàs Becket el 1170 a mans dels homes del cercle de confiança del rei Enric II d'Anglaterra va causar un enorme impacte a l'Europa del segle XII. La seva mort violenta va ser el tràgic desenllaç d'un conflicte de gran transcendència entre el poder secular de les monarquies feudals europees i el poder espiritual de l'Església. Arran dels fets, la figura de Becket assolí un gran ressó i el seu culte va estendre's arreu, també a la península Ibèrica, on trobem obres que rememoren el seu martiri i santificació, com el conjunt pictòric de Santa Maria de Terrassa (ca. 1180). *Una tragèdia pintada* narra la difusió del culte a Tomàs Becket i il·lumina les relacions entre Anglaterra i el món peninsular de fa vuit-cents cinquanta anys. Per quin motiu Ramon Berenguer IV va confiar la tutela dels seus fills al rei d'Anglaterra? Va tenir Elionor Plantagenet, filla d'Enric II, un paper actiu en la promoció del culte a Becket al regne de Castella? La presència d'un canonge anglès de nom Harvey a Santa Maria de Terrassa va ser determinant en l'elecció del tema de les pintures? Aquests són alguns dels interrogants d'un trencaclosques històric que va tenir com a principal escenari la Catalunya de la segona meitat del segle XII.